

Концепція економічної реформи

Економічна криза в Україні набула критичних масштабів, що фактично поставило під загрозу нещодавно здобуту незалежність республіки. Тому розв'язання першочергових економічних проблем, реалізація стабілізаційних антикризових заходів набули особливої ваги задля державної безпеки. Тільки комплексний підхід до реформування одночасно усіх без винятку сфер суспільного життя може забезпечити позитивні зрушення в самій економіці. На перший план виступає взаємозв'язок економічної і політичної сфер суспільства. Подальше неухильне падіння авторитету і ефективності президентської влади, безконтрольність наділеного надзвичайними, в тому числі і законодавчими, повноваженнями уряду об'єктивно веде до послаблення всіх владних структур, до зростання політичної нестабільності в суспільстві, що надзвичайно утруднює реалізацію першочергових антикризових заходів, робить марними всі сподівання на серйозні інвестиції в нашу економіку з боку іноземного бізнесу.

Кризова ситуація досягла такої позначки, що зараз уже мова по суті іде не про реформування економіки, а про пошуки ефективної стратегії виживання з найменшими втратами для країни. На жаль, найближчим часом реальним є не припинення, а можливе обмеження спаду виробництва і споживання, зупинка стихійної деіндустріалізації, пошуки шляхів надання економічній кризі вибіркового характеру з метою збереження перспек-

тивних потужностей і створення умов для розвитку пріоритетних галузей виробництва.

Разом з тим за виконанням найперших антикризових заходів у галузі економіки ні в якому разі не можна втратити стратегічної перспективи її розвитку.

Кінцевою метою економічної реформи в Україні має стати створення народногосподарського промислового комплексу, який відповідав би критеріям ефективності, виробленим сучасними цивілізованими, технологічно розвиненими країнами і був зорієнтований на розвиток у руслі провідних тенденцій науково-технічного прогресу. Вся економічна система повинна працювати в першу чергу на підвищення добробуту українського народу, забезпечення переважній більшості населення високих стандартів споживання і якості життя.

Головним засобом досягнення поставленої мети є поетапний комплексний перехід до соціально зорієнтованої ринкової економіки. Необхідно виходити з того, що ринкові механізми саморегулювання економічних процесів є перевіреним історією універсальним і оптимальним засобом визначення ефективності діяльності економічних суб'єктів, забезпечення високих темпів економічного зростання.

Основним елементом ринкового механізму має стати конкурентне середовище, що функціонує в межах, обумовлених законом. Саме тоді максимально стимулюється пошукова активність, заохочується підприємливість, забезпечується висока продуктивність праці як окремих власників, так і різно-

манітних асоціацій виробників. Вільна конкуренція примушує учасників економічного процесу нести персональну матеріальну відповідальність за наслідки своєї економічної діяльності.

Ось чому ми виступаємо не просто за рівноправ'я чи так званій плюралізм форм власності, які співіснують разом з приватною власністю. В умовах вільного ринку приватновласницький економічний інтерес повинен стати основою різноманітних форм господарювання, включаючи об'єкти державної власності всіх форм асоціативного володіння. Це означає, що всі форми господарювання (за винятком деяких об'єктів — головним чином природних монополістів) повинні бути якнайшвидше роздержавлені і мають отримати права і обов'язки юридичних осіб, що функціонують за правилами ринкової конкурентної поведінки.

Повне і послідовне роздержавлення і демонополізація економіки, запуск механізму ринкової конкуренції неможливі без проведеної на основі грошової реформи ефективної лібералізації цін. Важливою передумовою створення широкого ринку товарів є утворення ринку робочої сили, за якого можна було б визначити справжні якості людини, уникнути зрівнялівки у оплаті праці, яка повинна стати справді заробленою і набагато вищою, ніж це було за часів тоталітаризму з його фальшивими гаслами про те, що робоча сила начебто перестала бути товаром. Нарешті, тільки створення ринку житла, ринку капіталів і цінних паперів, що є важливими еле-

ментами економічної демократії, дозволить послідовно реалізувати принципи економічної свободи, збудити дух підприємництва, який забезпечує зростання економічного виробництва.

Створення в Україні повноцінної ринкової економіки передбачає врахування різноманітних факторів, які об'єктивно обумовлюють вибір конкретних механізмів економічного реформування.

До позитивних факторів варто віднести вигідне геополітичне становище України, значний, хоча чимало в чому і технологічно застарілий, промисловий потенціал, сприятливі природні умови і можливості для ефективного ведення сільськогосподарства, непогані здобутки в окремих галузях науки.

В Україні досить високий загальний рівень освіти, якість робочої сили, менший, порівняно з багатьма регіонами колишнього Союзу, ступінь соціальної апатії і деградації широких верств населення. Нарешті, українському менталітету в принципі притаманні працелюбність, бажання відчувати себе справжнім господарем, власником засобів виробництва, повага до порядку і закону.

До негативних чинників треба віднести концептуальну непідготовленість реформ, безпорадність і непослідовність її проведення, дуже сильний зовнішній політичний і економічний тиск у реалізації перших антикризових заходів. Ситуація стрімкого неконтрольованого спаду виробництва, фінансової кризи, надмірного зростання тіньового сектора економіки багато в чому стали наслідком бездіяльності владних структур у забезпеченні Україні реального статусу самостійної держави. Слід зважити на складну економічну і політичну ситу-

ацію у першу чергу в Європі, яка поки що не дозволяє швидко інтегруватись у європейський економічний простір.

Серед негативних факторів, які уповільнюють ринкові реформи, низька розвиненість реального ринкового середовища, великий структурний дисбаланс тотально монополізованої економіки, практично не орієнтованої на випуск споживацьких товарів. Багато підприємств всіх галузей знаходяться в умовах розриву зв'язків з постачальниками, мають великий відсоток зношеності основних фондів, потребують якнайшвидшої модернізації, а то й повної реконструкції. Надзвичайно низькою є культура землеробства. До цього слід додати відсутність або практичну вичерпаність багатьох природних ресурсів, що, зокрема, ускладнює введення власної конвертованої грошової одиниці.

За часи панування казарменної комуністичної ідеології у значній мірі була придушена психологія здорового індивідуалізму, здатності до економічного ризику, готовності покладатися тільки на себе і нести особисту відповідальність за прорахунки у господарюванні. Багато людей не готові до динамічних темпів і швидкої зміни умов свого життя. В суспільстві досить розповсюджена орієнтація на мінімальні трудові витрати, споживацтво і утриманство, утопічний державний патерналізм.

З іншого боку, у підприємців часто-густо відсутня елементарна ділова етика. Багато бізнесменів не бажують дотримуватись норм законодавства, не хочуть поступатися навіть невеликою часткою прибутку на користь суспільства, і це за умов, коли у цивілізованому світі практично відбулась зміна акцентів трудової мотивації, коли на перший план виступає не тільки досягнення високого рів-

ня споживання, а й праця як реалізація своїх творчих здібностей заради можливості змістовно проводити своє дозвілля і навіть заради розбудови власної держави, процвітання своєї нації.

Отже, негативні чинники, які впливають на хід реформ, гальмуючи їх перебіг, значно переважають позитивні.

Розпочинати реформи доводиться в умовах безпрецедентного спаду виробництва у промисловості та сільському господарстві, масового відтоку кваліфікованих робітників і науковців з виробництва та зростаючого масового їх від'їзду за кордон. Розвиток ринкового середовища здебільшого лише імітується, процвітають кримінальні форми бізнесу: масова несплата податків, фінансові махінації, незаконний вивіз стратегічних ресурсів і валюти за кордон тощо.

Складність ситуації полягає в тому, що у країні в ситуації припинення дії адміністративної системи і відсутності ефективних ринкових регуляторів утворилась нова соціально-економічна сила — могутні фінансово-торговельні структури. За рахунок накопиченого капіталу, незважаючи на те, що більшість товарної продукції поки що продовжує вироблятися на державних підприємствах, торговельні посередницькі підприємства утворили штучну монополію і примушують купувати товари, вироблені у державному секторі, по набагато завищених цінах. Парадокс полягає в тому, що нова посередницька економічна монополія, яка багато в чому утворилась на основі грошей компартійних структур і включає велику кількість колишніх партійних та державно-бюрократичних апаратників, на словах проголошуючи свою прихильність найбільш либералістичнішим ринковим теоріям, настільки не зацікавлена

у виникненні реального ринку товарів і конкуренції, що робить все можливе, аби гальмувати розвиток ринкових відносин. Відбувається дуже небезпечний процес зрощення фінансово-торговельної мафії з промисловою у особі директорського корпусу, більшість якого належить до всієї ж колишньої номенклатури. Внаслідок цього під гаслами про "повне роздержавлення" буквально на очах виникає нова бюрократична супермонополія, для якої роздержавлення означає не що інше, як протистояння законнообраним державним структурам, повну зневагу до загальнонаціональних інтересів українського народу. Це не що інше як початок "колумбізації" економіки і суспільного життя, яка, зрештою, може породжувати лише такий "риннок", який буде не краший за більшовицьку диктатуру і так чи інакше призведе до тоталітаризму, несумісного ані зі справжньою демократією, ані з правовою державою.

Досвід Росії і Польщі показав, що спроби тотальної лібералізації цін за таких умов ведуть до ще більшого спаду виробництва і чисто державного підвищення цін, які аж ніяк не стимулюють становлення ринкового простору. Тому монетаристська концепція "шокової терапії" не може бути ефективною для побудови справжньої ринкової моделі в Україні. Економічна реформа повинна носити комплексний характер і бути розрахованою на довгостроковий кінцевий термін (10-15 років). Як свідчить світовий досвід (зокрема Франції, Німеччини, Японії, Південної Кореї, Гонконгу, Сінгапуру) в перехідний період здійснення антикризових заходів переходу до ринкової економіки надзвичайно важливу функцію покликана виконати державна влада. Тут треба враху-

вати, що державне регулювання економіки в сучасних правових демократичних країнах не має нічого спільного з директивними методами командно-адміністративного бюрократизму колишнього Союзу, за якого економіка стала абсолютно неефективною.

Важливо усвідомити, що найголовнішою функцією щойно створених президентської виконавчої і парламентської законотворчої структур в перехідний період має стати саме формування і підтримання ринкового простору, здійснення демонополізації, забезпечення умов виникнення реальної конкуренції. З цією метою держава приймає і контролює виконання антимонопольних законів, які не допускають виникнення на ринку штучних монополістів за рахунок змови юридичних суб'єктів, невмотивованого зниження цін заради усунення конкурентів і отримання надлишкових прибутків тощо. Використовуютьчи економічні методи регулювання через податки, процентні ставки на кредити, пільгові умови надання квот, держава заохочує бізнесменів в найперспективніших з точки зору структурної перебудови промисловості галузях виробництва, здійснює певну протекціоністську політику по відношенню до сільського господарства, бере активну участь у приватизаційному процесі. Також державі належить велика роль у пошуках пільгових позик, ринків збуту власних товарів за кордоном. Ці функції держава виконує задля ефективного функціонування ринкової економіки у всіх цивілізованих країнах Заходу.

У період існуючого спаду виробництва одним із головних регуляторів державного впливу на економіку, дійовим інструментом подолання кризи мусять бути податкова система. При цьому дуже важливо уник-

нути спокуси використання фіскальної функції податків за рахунок стимулюючої, що стримує ринкові перетворення і уповільнює вихід з кризового стану, а держава недоодержує значну масу податкових коштів. Захоплення адміністративними методами збільшення розмірів податків та їх кількості нерідко видається існуючим урядом за ринкове регулювання, а насправді є невдалою спробою за рахунок податків зменшити бюджетний дефіцит, державний борг. Не випадково кожне підвищення урядом податків розглядається народом, і небезпідставно, як своєрідний сигнал зростання цін.

Удосконалення податкової політики передбачає перегляд існуючої системи податків з урахуванням світового досвіду. Зокрема для перехідного періоду неодмінним є посилення стимулюючої функції податків як одного з засобів запуску ринкового механізму. Виникаючі при цьому витрати треба компенсувати неминучістю і незворотністю їх сплати шляхом різкого посилення економічних санкцій за ухиляння їх сплати, поліпшення діяльності податкової інспекції, організацією спеціальної податкової служби та її створенням нових податків, властивих етапу більш розвинених ринкових відносин (податок на прибуток з капіталу, нерухомості, на доходи від цінних паперів та ін.). Важливим напрямком цього може стати додаткове оподаткування незаконного (кількаразового) посередництва перепродажу державних товарів комерційними структурами. Посилення стимулюючої функції податків необхідно домагатись встановленням їхньої обґрунтованої сумарної величини (ліквідації подвійного оподаткування тощо), оскільки перевищення їх доцільного рівня гальмує стимулюючу функцію по-

датків і знижує ефективність виробництва, веде до переливу капіталу в тіньову економіку.

Податок на прибуток має бути диференційованим у напрямі зниження ставок для середніх і особливо малих підприємств, що є найбільш динамічними і сприйнятливими в системі підприємництва і мають менші можливості самофінансування порівняно з великим бізнесом.

В ситуації, що склалася в економіці України, пріоритетом у дії податкової системи повинно стати стимулювання зростання виробництва. Для цього необхідно:

— продовжити дію лінійної системи оподаткування підприємств та організацій, коли ставка податку не залежить від суми одержаного прибутку;

— в умовах контролю за рівнем заробітної плати ввести диференційовані ставки податку на додаткову вартість за рахунок їх відносно меншого розміру на товари народного споживання порівняно з засобами виробництва;

— встановлювати акцизне оподаткування на товари масового (нееластичного) попиту. При цьому ставка податку не повинна перевищувати тридцять відсотків;

— в умовах створення ринку цінних паперів для використання податкової системи як інструменту перерозподілу капіталу ввести пільгове (порівняно з податком на інші види доходів) оподаткування приросту капіталу. Пільги повинні складати не менш ніж 80% від ставки податку на виробничу діяльність. Стягнення податку повинно здійснюватися в момент продажу цінних паперів;

— вивільнити з-під оподаткування ту частину прибутку, що направляється підприємством на сплату процентів по облигаціях, вважаючи їх необхідними витратами на розвиток

виробництва;

— на необхідний термін вивільнити від оподаткування дивіденди, що одержані всіма утримувачами акцій підприємств у пріоритетних для структурної перебудови економіки галузях народного господарства;

— вивільнити від оподаткування кошти громадян, що використовуються на придбання цінних паперів підприємств пріоритетних галузей, з перенесенням стягнення податку на момент реалізації цінних паперів.

На короткий термін з метою подолання важкої кризи можливі і тимчасові адміністративні методи впливу на економіку (заморожування цін, платні, держзамовлення, дотації деяким підприємствам ВПК).

У перехідний період максимально швидке роздержавлення та приватизація передбачають здійснення грошової реформи, докорінну перебудову народногосподарського комплексу, зокрема, конверсію оборонної промисловості. При цьому механізм і темпи реформи повинні бути такими, щоб:

— не допустити повного розпаду промислових потужностей та наступного відновлення лише традиційних для України матеріало- і енергомістких екологічно небезпечних хімічних, металургійних, машинозбірних підприємств, а також остаточного занепаду сільського господарства;

— не втратити тих небагатьох виробництв, які використовують нові високі технології;

— не допустити занадто швидкого зубожіння більшості населення, наслідком якого може стати соціальний вибух, який перекреслить всі досягнення реформи.

Головним критерієм і показником ефективності реформи буде безупинне зниження державного впливу на економіку і, відповідно, зростання економічної активності окремих

підприємців і різноманітних асоціацій приватних власників, поступове підвищення ефективності економіки.

Структурна перебудова економіки

У структурі економіки, отриманої Україною внаслідок розпаду колишньої імперії, переважають так звані базові галузі виробництва, які вимагають величезних енергоресурсів, орієнтовані на випуск проміжних продуктів, мають надзвичайно зношені, морально застарілі фонди. Величезний обсяг займають підприємства вкрай монополізованого військово-промислового комплексу. Тому структурна перебудова економіки має на меті забезпечити політичну незалежність Української держави за рахунок здобуття реальної економічної незалежності. Для цього необхідно:

— здійснити наполегливий пошук міжнародних партнерів для стабільного рівноправного економічного співробітництва;

— забезпечити повну автономність економіки України у виробництві життєво необхідного мінімуму сільськогосподарських і промислових товарів;

— сприяти створенню імпортозаміщуючих виробництв і переорієнтації послаблених коопераційних зв'язків на внутрішній ринок країни;

— в процесі структурної перебудови досягти зміни промислових пропорцій на користь виробництва кінцевих продуктів споживання, сформувавши промисловий комплекс по переробці, транспортуванню і зберіганню сільськогосподарської продукції;

— досягти оптимального розташування промислових потужностей на території України з урахуванням геополітичних і природних особливостей, культурних та історичних традицій.

Встановити такий пільговий податковий і кредитний режим, який буде стимулювати розвиток перспективних підприємств, що випускають конкурентноздатну продукцію.

Найголовнішим критерієм ефективності структурної економічної політики в перехідний період стане досягнення реальної конкурентоспроможності.

Найпершим джерелом для структурної перебудови економіки повинна стати конверсія військово-промислового комплексу і демілітаризація економіки взагалі.

Пріоритетними напрямками структурної перебудови мають бути:

- аграрно-продовольчий комплекс;
- товари масового споживання найпершої необхідності;
- транспорт і комунікації;
- високотехнологічне машинобудування, електронна промисловість;
- житлова сфера.

У першу чергу необхідно домагатись згортання і перепрофілювання матеріало- і енергомістких виробництв чорної металургії і хімічної промисловості, а також промислових об'єктів, що знаходяться поблизу природоохоронних зон. Це сприятиме оздоровленню вкрай небезпечної екологічної ситуації.

У короткостроковій перспективі, починаючи з 1993 року, головний акцент у стимулюванні структурних зрушень необхідно зробити на галузях, де Україна має значний науково-технічний, економічний, інтелектуальний потенціали. Метою структурної перебудови у найближчий час повинно стати максимально можливе ефективне використання цих потенціалів, а не значні вкладення у організацію виробництва продукції галузей, які з тих чи інших причин недостатньо розвинені в Україні.

Для реалізації такого підходу необхідно:

— у чорній металургії вже в 1993-1994 роках здійснити технічне переоснащення галузі на основі збільшення вкладень у розвиток прокатного і трубного виробництва та четвертого переділу, а також на здійснення заходів по вдосконаленню якісних характеристик металопродукції, на зниження витрат у металургійному виробництві. Необхідно поступово зменшувати обсяги виробництва залізної руди, коксу, чавуну (на 25-30% проти існуючого рівня) та вдосконалювати асортимент металопродукції. Це дозволить суттєво зменшити кількість діючих агрегатів та цехів. В результаті буде вивільнена частина коштів для подальшого їх спрямування на вирішення завдань структурної перебудови галузі;

— у хімічній промисловості структура виробництва повинна вдосконалюватись у напрямку збільшення обсягів виробництва та поліпшення якості штучних смол та пластмас, дезінфікуючих засобів, засобів захисту рослин, безхлорних калійних добрив, содопродуктів, деяких видів конструкційних матеріалів, лавсанових волокон, поліпропілену, килимових виробів. Важливою умовою здійснення будь-яких заходів у галузі повинна стати оцінка екологічних наслідків;

— у машинобудуванні структуру виробництва необхідно переорієнтувати на кінцеві соціальні результати. Головними напрямками цієї роботи є: подальше збільшення частки випуску товарів народного споживання, пріоритетний розвиток наукоємких галузей машинобудування (електронної, електротехнічної промисловості, приладобудування, верстатобудування), що дасть можливість використати досягнення науки і техніки у самому машинобуду-

ванні та забезпечити випуск прогресивних засобів для технічного переоснащення інших галузей національної економіки. Найважливішим завданням 1993 року є виробництво техніки для переробки та зберігання сільськогосподарської продукції.

Реалізація структурної перебудови економіки у найближчі 2-3 роки передбачає:

— після ретельної перевірки виключення у 1993 році з податкової бази коштів, які фактично використані на технічне переоснащення, реконструкцію, розширення виробництва;

— розробки норм та введення в практику прискореної амортизації по тих видах машин та устаткування, у впровадженні яких зацікавлена держава (виробництво екологічно чистої та конкурентоспроможної продукції і такої, що виробляється замість імпортованої, інше);

— регулярне проведення індексації відновної вартості основних фондів з урахуванням темпів інфляції;

— надання Національним банком України через комерційні банки пільгових кредитів підприємствам, розвиток яких визнано пріоритетним. Різниця по ставках за такі кредити, що отримує комерційний банк як доход, повинна бути якомога меншою і не оподатковуватись;

— підвищення (на нормативний строк освоєння) податків на імпорт продукції, виробництво якої в Україні визнано необхідним. Після цього зниження податків для створення реального конкурентного середовища;

— здійснення державного регулювання витрат паливно-енергетичних ресурсів. Це може бути забезпечено за рахунок встановлення норм витрат паливно-енергетичних ресурсів на виробництво найбільш енергоємких видів продукції. Штра-

фи за перевищення ліміту повинні сплачуватися разом з податками за потрібним тарифом, виключатися із собівартості та вноситися з прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства після сплати всіх податків.

— проведення першочергового роздержавлення та приватизації (акціонування) тих підприємств переробних галузей промисловості, які мають пріоритетне значення з точки зору прогресивності структурних зрушень, а також тих, які потребують залучення великих коштів для реконструкції та технічного переоснащення.

Необхідно виходити з того, що приватна власність не тільки забезпечує права володіння, але й виконує важливу соціальну функцію у суспільстві. Тому приватизація не повинна правити за самоціль, а має стати важливим інструментом підвищення ефективності економічних перетворень та інвестиційних вкладень, спрямованих на побудову цілісної економічної системи, яка дозволить ефективно вирішувати тактичні і стратегічні завдання, що постають перед суспільством.

Фінансово-грошова реформа

Аналіз ситуації, що склалася у фінансовій сфері внаслідок швидкого спаду виробництва, непродуманої лібералізації та купонізації, свідчить про те, що небезпека фінансової катастрофи стає все більш реальною. Фактично втрачено контроль за грошовим обігом. На фоні зменшення кількості і погіршення якості товарів швидкими темпами зростає грошова маса. Курс купона відносно не лише конвертованої валюти, але й відносно карбованця катастрофічно падає. Він невпинно втрачає функцію грошової одиниці. Це, в свою чергу, прискорює розпад аграрного і

промислового комплексів, породжує феномен стагфляції.

Продовжується експорт інфляції з боку Росії, ускладнюється виконання взаємних платіжних зобов'язань між підприємствами. Падіння купівельної спроможності в умовах інфляції і монопольне підвищення цін веде до швидкого згортання випуску товарів найпершого вжитку. Штучно занижений курс купона буквально провокує вивіз за безцінь по демпінгових цінах стратегічних ресурсів, а також валюти.

Безпрецедентні темпи інфляції вже поставили за межу фізичного виживання велику частину населення, внаслідок чого під загрозою опинилась політична стабільність в країні.

Але головне полягає в тому, що становище у фінансах є величезним гальмом розвитку ринкових відносин. Адже гіперінфляція робить практично неможливим стимулювання ринку за допомогою економічних важелів, технічну реконструкцію виробничого потенціалу. Низька підприємницька і ділова активність спричинена перш за все великими кредитними ставками, які вимушені встановлювати фінансові структури. Неможливість економічного прогнозування в умовах неконтрольованого зростання цін робить занадто ризикованим довгострокове вкладання капіталу, орієнтує на розвиток бізнесу лише у найбільш рентабельній посередницькій сфері.

Швидке знецінення грошей і вкладів, звуження асортименту товарів веде до втрати трудової мотивації і бажання самовіддано працювати на перспективу, підбиває довір'я до антикризових дій уряду. Інфляційні очікування, підсилені звичкою до нестачі певних категорій товарів у часи імперії, ведуть до ажіотажного попиту і подальшої дестабілізації фінансів.

Фінансова стабілізація по-

винна стати головною ланкою антикризових заходів, створити передумови успішної реалізації ринкової реформи в інших галузях суспільного виробництва. Стратегія фінансової реформи направляється на паралельне вирішення двох головних завдань: реалізацію жорсткої фінансової політики і фінансове забезпечення передумов здійснення ефективної приватизації. Причому антикризові заходи необхідно синхронізувати у часі.

З метою зниження бюджетного дефіциту погашення внутрішнього і зовнішнього боргів держави необхідно:

— максимально скоротити сфери фінансування через центральний бюджет, обмеживши його лише невідкладними державними програмами: національна безпека, підтримка сільського господарства, транспорт і зв'язок, охорона здоров'я, наука, освіта, культура, екологія, цільові програми допомоги бідним;

— припинити покриття бюджетного дефіциту кредитними фінансами Національного банку, здійснювати постійний перегляд бюджетного плану з метою оперативного коригування кредитного фінансування, зменшення грошової емісії;

— щоб не допустити розпорошення бюджетних асигнувань, припинити кредитування збиткових підприємств, модернізація яких неможлива або економічно недоцільна з точки зору структурної перебудови економіки;

— визнати можливість банкрутств збиткових підприємств і їх приватизації, однією з цілей якої є отримання коштів для стабілізації бюджету. Здійснити роздержавлення потужностей частини оборонної промисловості, галузей неконкурентоспроможного машинобудування, а також проводити розпродаж за пільговими податками

на прибуток матеріальних запасів підприємств-банкрутів, військового майна, яке з'явиться у процесі скорочення і перебудови армії;

— банки і фінансово-кредитні служби отримують право здійснювати валютні операції. Відкривати валютні рахунки вітчизняним юридичним особам за кордоном забороняється (включаючи країни СНД). Всіляко сприяти комерційним банкам в установленні кореспондентських відносин з ведучими іноземними банками;

— за рахунок розширення місцевих регіональних бюджетів, у які буде надходити значна частка податків на додатковий прибуток, митних тарифів за видобування невідновлюваних природних ресурсів, використання землі, частину поточних витрат на утримання соціокультурних і комунальних об'єктів перевести на місцевий рівень;

— для ефективного залучення західного капіталу в українську економіку передбачити можливість довгострокової оренди (50 років), а за певних умов (декларація про доходи, контрактні зобов'язання щодо використання) купівлі у приватну власність земельних ділянок для побудови першочергових для економіки України об'єктів;

— передбачити за іноземними інвесторами право володіти контрольним пакетом акцій приватизованих підприємств або право купівлі всього об'єкту малого чи середнього бізнесу;

— з метою стимулювання західних капіталовкладень створити вільні економічні зони, що забезпечать найбільш сприятливі умови для ефективного функціонування підприємств певного типу. Але для запобігання регіональному монополізму і екологічному егоїзму, що ігнорує загальнонаціональні інтереси, постано-

вити, що право надання статусу особливої економічної зони і умов перерозподілу отриманих прибутків у центральний і місцевий бюджет належить тільки парламенту України;

— відмовитись від методів балансування товарного і грошового потоків за рахунок подальшої грошової емісії;

— удосконалити діяльність фінансово-податкової і митної служб, зокрема зміцнення кадрового забезпечення цих служб за рахунок військово-службовців, що звільняються з лав Збройних сил, рівень платні яких поставити у залежність від ефективності здійснюваного контролю;

— посилити адміністративну і кримінальну відповідальності за несплату податків; проводити наполегливу боротьбу з тіньовою економікою, іншими видами економічної злочинності. Зокрема припинити захоплення у власність різноманітних об'єктів бюрократично-мафіозними структурами;

— ліквідувати надлишкові бюрократично-управлінські структури, які гальмують процес реального роздержавлення;

— у галузі зовнішньої фінансової політики необхідно терміново відпрацювати домовленості по правовому забезпеченню і регуляції взаємних платежів; за рахунок товарів не першої необхідності знизити імпорт, на період фінансової стабілізації з метою протидії такому небезпечному фактору підвищення інфляції, як занадто швидке зближення внутрішніх цін зі світовими, тимчасово ввести митні обмеження для захисту перспективних з точки зору конкурентоспроможності галузей промисловості;

— згідно з міжнародним законодавством здійснювати продаж товарної продукції військово-промислового комплексу, використовувати отримані кошти у першу чергу для

здійснення конверсії, скорочення дефіциту платіжного балансу за рахунок припинення прямих державних дотувань у збитковій підприємства ВПК;

— в галузі ціноутворення з метою гальмування інфляції встановити спочатку щоквартальну, а потім піврічну індексацію прибутків. Повна індексація можлива для категорій населення з обмеженими і дуже низькими доходами. Також застосувати регресивну шкалу обсягів індексації в залежності від рівня грошових доходів;

— створити розгалужену структуру депозитних рахунків, системи електронних грошей, яка дозволить істотно зменшити обсяг готівки, підвищити ефективність фінансових розрахунків між різноманітними партнерами.

Але необхідно врахувати, що на існуючому надто низькому життєвому рівні більшості громадян без певних пільгових заходів просто неможливо здійснити політику повного вивільнення цін при максимальному обмеженні доходів.

З метою забезпечення необхідного споживчого мінімуму населення при одночасному скороченні бюджетних асигнувань на цілі соціального захисту необхідно:

— створити податкові привілеї для об'єктів народного господарства, орієнтованих на збільшення виробництва товарів народного споживання. Це матиме й позитивний вплив на прискорення грошового обігу, сприятиме зміцненню фінансової системи її переорієнтації зі спекулятивно-посередницьких операцій, які тільки підсилюють інфляційні процеси, на кредитування сфери виробництва. Також необхідно надати пільгове кредитування для інвесторів, які зобов'язуються створити на приватизованих підприємствах нові робочі місця, а також умови для

професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації робочої сили;

— з метою підвищення довіри підприємств і населення до банківських установ і урядової фінансової політики, а також підвищення купівельної спроможності населення, що стимулюватиме приватизацію, провести індексацію вкладів, враховуючи існуючі темпи інфляції;

— заохочувати заощадження громадян, встановивши процентні ставки по вкладах з урахуванням інфляції, створити систему державного страхування відносно невеликих вкладів;

— всіляко сприяти розвитку малого підприємництва, знижувати податки і надавати пільгове кредитування сімейним підприємствам;

— надати податкові пільги комерційним банкам, якщо певний процент їх кредитів направлений на розвиток підприємств малого бізнесу;

— ввести бюджетний податок на товари, роздрібна ціна яких надмірно завищена відносно середньої оптової ціни виробника або ціни ввезення імпортованого товару.

Разом з тим дуже важливо здійснити дійовий контроль за рівнем цін на продукцію монополізованих галузей промисловості. Встановити декларування цін підприємствами-монополістами (особливо природними), а також обов'язок обґрунтування уповноваженими державними органами підвищення цін.

З метою стимулювання продуктивності праці, а також забезпечення елементарного соціального захисту за умови швидкого зниження реальної заробітної плати у процесі приватизації і роздержавлення частини акцій продавати у власність трудовому колективу. Окрім ефективного стимулювання підвищення продуктивності праці, це сприятиме створенню ринку капіталів і цінних

паперів.

Необхідно виходити з того, що процес грошової реформи має бути органічно поєднаним з процесом реальної приватизації. А тому запровадження конвертованості необхідно здійснити після створення резервного валютного фонду для підтримання національної грошової одиниці. Одночасно з введенням конвертованої одиниці здійснюється обмін грошей за єдиним курсом, який не має конфіскаційного характеру до всіх легальних прибутків і заощаджень.

Ні в якому разі не можна ставити наріжним каменем фінансової реформи суто монетаристські заходи, намагатись за рахунок обвальної приватизації у режимі "шокової терапії" вирішити фінансові проблеми, що постали перед країною. Не доцільно іти шляхом зменшення внутрішнього і зовнішнього державного боргу, зниження темпів інфляції найперше за рахунок коштів, отриманих від швидкого розпродажу об'єктів державної власності на вільних аукціонах. В умовах низького курсу купона, вимушеної збитковості підприємств, що багато в чому обумовлено розривом виробничих зв'язків з поставальниками, структурного дисбалансу цін, відсутності реального ринкового середовища (зокрема, ринку цінних паперів) такі дії не принесуть бажаних наслідків. Через неможливість формування ринкових цін в умовах конкуренції попиту і пропозиції, оцінка майна за будь-якими методиками все одно носитиме спекулятивно-мафіозний характер, і його реальна вартість буде штучно занижена. Тому сума, виручена від реалізації приватизованих підприємств, проданих з аукціонів, насправді виявиться значно нижчою, ніж очікувана. В умовах гіперінфляції і наростання соціальної на-

пруги існує небезпека, що вона може бути швидко витрачена на тимчасове "залатування дірок" у державному бюджеті, фінансування поточних витрат, "проїдання" накопичених фінансових резервів, що не дозволить створити стабілізаційні фонди і необхідні капітальні заощадження для кардинальної реконструкції економіки.

Необхідно також враховувати обмеження грошових ресурсів у більшій частині населення, які воно в ситуації зниження купівельної спроможності заощаджених доходів може використати на приватизацію державного майна. Повне ігнорування економічних інтересів колективів підприємств та окремих громадян України небезпечно, в першу чергу, з точки зору можливості підвищення соціальної нестабільності.

Разом з тим не можна поклати великі надії на підвищення купівельної спроможності громадян за рахунок "ваучеризації" — завдяки введенню у тій чи іншій формі так званих іменних приватизаційних паперів (сертифікатів). Така акція, спроба так званої "народної приватизації" мала б необільшовицьке ідеологічне забарвлення і була б зорієнтована на черговий перерозподіл залишків державного майна. Намагання зробити власниками весь народ — чергова зрівняльна утопія, адже з багатьох причин об'єктивного і суб'єктивного характеру дрібний власник акцій не може бути ефективним підприємцем. Оскільки ж дивіденди з розпорошених акцій будуть надзвичайно знецінені інфляцією, а підприємства-банкрути зовсім не принесуть ніяких доходів, все це закінчилося б черговою аферою у національному масштабі і призвело б до вкрай негативних політичних наслідків.

Тому заходи по оздоровлен-

ню бюджету і фінансовій стабілізації, скеровані на одноразове отримання грошового прибутку, не повинні розглядатись як головні. Головною метою приватизації повинно стати не задоволення фіскальних інтересів держави, а якнайшвидше зростання ефективності економіки, яке забезпечить постійно зростаюче отримання грошових надходжень за рахунок збільшення прибутку з податків.

Приватизація

Механізм приватизації повинен максимально заохочувати нові комерційні структури для активної участі у кардинальній трансформації економіки. З цією метою значна частина невеликих і середніх підприємств сфери торгівлі, громадського харчування, побутових послуг, об'єктів сільського господарства, устаткування яких дозволяє випускати товари, що відповідають існуючим стандартам якості, повинні приватизуватися на великих аукціонах і конкурсах. Купівельна ціна в цьому випадку буде набагато вищою від обчисленої за певними методиками призначеної початкової ціни.

У той же час ми вважаємо, що вже прийнята методика оцінки вартості майна, заснована на відновній вартості фондів об'єктів, що приватизуються, не дозволить повною мірою досягти поєднання процесу приватизації із ефективною структурною перебудовою промисловості. Більшість підприємств з матеріально і морально застарілим обладнанням і великим ступенем зношеності основних фондів необхідно оцінювати за залишкою вартістю, оборотні фонди — за цінами придбання, незавершене будівництво — за цінами фактичних витрат, а інколи і з коефіцієнтом, що знижує вартість. Обов'язковою умовою при-

ватизації за мінімальними цінами повинно стати контрактно обумовлене зобов'язання про те, що збережені фінансові ресурси новий власник використовуватиме для швидкої модернізації підприємства, створення нових робочих місць, перекваліфікації робочої сили тощо. В окремих випадках передачі екологічно небезпечних підприємств зі зношеними фондами за символічну плату власник повинен взяти на себе зобов'язання про забезпечення екологічних стандартів виробництва, випуск протягом певного часу встановленого асортименту товарів, добудову незавершеного будівництва.

Завдяки запропонованому механізму приватизації зорієнтованому на максимальне підвищення ефективності і структурної збалансованості виробництва, стане можливою і фінансово-економічна стабілізація, а також зниження інфляційних процесів.

Приватизація, спрямована в першу чергу на припинення економічного спаду, дозволить скоротити прямі бюджетні витрати на дотації збитковим підприємствам і об'єктам довгобуду, зменшити асигнування на виплати допомоги по безробіттю, на перекваліфікацію робітників, на індексацію доходів.

Виникнення реального ринкового простору, конкуренції, необхідність збільшувати кількість і якість товарів призведе до поступової переорієнтації виробництва на нові технології, стимулюватиме витрати приватного капіталу на науково-технічні розробки, врешті-решт дозволить знизити процент державного бюджетного фінансування наукових досліджень.

Процес переведення заощаджень вкладників, що швидко знецінюються, у капітал під час приватизації відповідає вимогам соціальної справедливості, буде сприяти оздоровленню

кредитно-фінансової системи, сприятиме децентралізації фінансової системи і зміцнить довіря більшості громадян до держави.

Нарешті, запропонована модель приватизації, що дозволяє уникнути значної соціальної напруженості, стабілізує політичну ситуацію в країні, сприятиме інвестуванню в економіку України іноземних капіталів, стимулюватиме розвиток сфери відпочинку і міжнародного туризму.

Одна з головних вад, притаманних існуючим концепціям приватизації великих промислових підприємств, пов'язана з нерозумінням того, що в сучасній економіці розвинених демократичних суспільств надзвичайно важливе місце посідають різноманітні корпоративні фінансово-економічні об'єднання, співвласники яких з метою досягнення більшої захищеності від банкрутств і максимізації прибутку прагнуть надати їм широку спеціалізацію, можливість одночасно виступати на ринках збуту з найрізноманітнішими видами продукції.

Слід виходити з того, що послідовна корпоратизація важкої промисловості України є надзвичайною важливою складовою ефективного роздержавлення і приватизації, а формування промислових об'єднань на принципово новій ринковій основі не менш важливе для підвищення ефективності виробництва, ніж його децентралізація і демонополізація.

Якщо повна передача у приватну власність малих і частини середніх промислових підприємств, а також об'єктів сільського господарства може бути проведена в порівняно короткі строки, то приватизація великих підприємств мусить бути поетапною і має відбуватись протягом більш тривалого відтинку часу (декілька років).

З метою недопущення об-

вального спаду виробництва, його комерціалізація здійснюється поетапно. Підприємства диференціюються в залежності від фінансового становища. Промислові об'єкти, неперспективні з точки зору структурної перебудови економіки, з морально і фізично зношеним обладнанням — ліквідовуються, а їхнє майно продається за цінами проіндексованої балансової вартості в першу чергу з метою створення підприємств малого бізнесу.

Головною метою процесу приватизації великих підприємств є послідовний перехід з галузевого на територіально-технологічний принцип організації промисловості, створення ефективних фінансово-промислових груп.

У зв'язку з цим перед державою постають надзвичайно важливі завдання:

— з метою забезпечення реальної демонополізації промисловості визначити, приватизація яких великих підприємств неможлива в принципі (підприємства — природні монополісти), або ж недоцільна з технологічної точки зору;

— спираючись на світовий досвід в урахуванні пропорцій між підприємствами малого бізнесу і великими промисловими корпоративними об'єднаннями, виходити з того, що сектор економіки, який не підлягає демонополізації, повинен складати не більше 30-40 відсотків загальних промислових потужностей. Адже диверсифікація виробництва, створення внутрізаводських фірм, що стануть субпідрядчиками великих концернів, є одним з шляхів створення надзвичайно важливої і великої за обсягом ланки сучасної економіки — підприємств малого бізнесу;

— виходити з того, що нові промислові об'єднання повинні складати не більше 25 відсотків виготовленої продукції

одного і того ж асортименту на ринку збуту. З цією метою необхідно домогтися створення декількох конкуруючих підприємств, що в перспективі будуть випускати однотипну продукцію. В разі неможливості в ході технологічної реконструкції великих комплексів забезпечити антимонопольні умови їх функціонування, необхідно створити умови для виникнення реальної конкуренції за рахунок вільного доступу на внутрішній ринок України однотипних товарів з інших країн.

Першим етапом роздержавлення промисловості є послідовна її комерціалізація. Промислові об'єднання позбавляються дотацій з державного бюджету і стають рівноправними з іншими юридичними суб'єктами, функціонуючими за правилами ринкової економіки. Держзамовлення розміщуються на конкурсній основі.

З метою отримання після модернізації в межах певного корпоративного об'єднання повного технологічного ланцюга по виробленню кінцевого продукту промислові потужності групуються за територіально-технологічним принципом.

На базі заснованих державою фондів реконструкції або змішаних промислово-фінансових холдінгових компаній відбувається внутрішнє акціонування утворених промислових асоціацій. Певний процент акцій залишається в трудових колективах, частина продається на ринку цінних паперів, але контрольний пакет акцій держава передає комерційним фінансовим структурам, а також окремим власникам капіталу, які беруть на себе зобов'язання і відповідальність по реалізації проекту створення конкретного промислового корпоративного об'єднання.

Право отримання контрольного пакету акцій після законодавчо обумовленої перевірки

фінансової документації банків і аналізу декларації про доходи окремих приватних осіб надається перш за все представникам вітчизняної і західної національної еліти, реально зацікавленим у створенні в Україні сучасного промислово-технологічного комплексу.

Для захоплення фінансових структур до участі у створенні промислово-технологічних груп провести переструктурування комерційної банківської системи, надати акціонерам-пайовикам створених холдінгів статус центральних банків з правом на першочергове отримання кредитів у Національному банку і проведення валютних операцій на зовнішньому ринку. Здійснити придбання державним банком частини акцій фінансово-промислових груп з метою продовження терміну дій по боргових зобов'язаннях центральному банку, а в деяких випадках і погашати борги комерційних структур, що приймають активну участь у процесі приватизації важкої промисловості.

Головне завдання першого етапу приватизації великої промисловості полягає у здійсненні структурної перебудови, технологічній модернізації або й реконструкції, яка забезпечить досягнення ефективності і навіть конкурентоздатності основних галузей промисловості.

На другому етапі приватизації відбувається повна денационалізація фінансово-промислових груп, держава повністю припиняє втручання в діяльність підприємств, розпочинається вільний продаж акцій новостворених корпорацій на ринку цінних паперів.

Запропонована модель приватизації великих промислових потужностей дозволить здійснити реальну ефективну перебудову економіки, запобігти банкрутствам цілком економічно життєздатних підприємств

і виникненню необумовленого структурними змінами масового безробіття. Вона сприяє формуванню реального ринку цінних паперів.

Сільське господарство

Протягом багатьох сторіч українське селянство було основою економічного і духовного потенціалу нації, воно виробляло ліву частку валового національного продукту. Ним створена народна культура, яка стала основою всього українського мистецтва і за своїм багатством має світове значення. Селянство завжди було носієм моральності, зберігало і плекало духовні традиції народу, формувало вищі релігійні цінності: працелюбність, взаємну повагу, повсякчасну готовність до взаємної допомоги, любов до природи. Українському селянству завжди було притаманне почуття волелюбства, непокори, спротиву всілякому гнобленню, протесту проти соціальної несправедливості. Протягом віків воно було основою всіх форм боротьби за національне, політичне і економічне визволення українського народу.

Саме тому на долю цієї ще зовсім недавно найбільшої соціальної верстви випали жахливі страждання: жорстока експлуатація, репресії, депортація, голодомор, який забрав життя мільйонів наших співвітчизників і фактично був справжнім геноцидом проти українського народу.

Впродовж десятиліть тривали безглузді утопічні більшовицькі експерименти по "пролетаризації" села, спроби перетворення сільського господарства на величезну уніфіковану промислову фабрику. Ніколи не припинялась дика сваволя партійно-бюрократичного клану, яка у своїй професійній безпорадності межувала з ідіотизмом і фактично було спря-

мована на нещадне гноблення селян. Насильницьке прикріплення до місця роботи завершувало більшовицьке новітнє закріпачення найбільшої частини народу.

Впродовж багатьох десятиліть відбувалось "перекачування" здебільшого з метою обслуговування галузей промисловості, що потребували найнижчої кваліфікації і поповнення, величезної армії кращої молоді, здорової і талановитої частини селянства. Все це призвело до того, що і на сьогодні практично вимираюче селянство залишається найбільш знедоленою, політично і соціально незахищеною частиною суспільства. Селяни продовжують отримувати жалюгідну платню, часто-густо мають найважчі умови праці, найгірше житло і побутові умови, найнижчий рівень медичного обслуговування. Вони майже не мають можливостей для культурного і духовного розвитку, підвищення рівня своєї освіти.

Гірко усвідомлювати, але навіть у ринок ми намагаємось перейти за рахунок українського села. Згадаймо хоча б сучасне підвищення у десятки і сотні разів підприємствами-монополістами цін на сільгосптехніку, мінеральні добрива, будівельні матеріали, а також всілякі намагання аж до звинувачення вищими посадовими особами селян у непатріотизмі, утримати будь-що ціни на зерно й іншу сільськогосподарську продукцію на відверто заниженому рівні держзамовлення. Як це все, на жаль, нагадує більшовицьку індустріалізацію, розбудову міста за рахунок "пожирання" села.

Разом з тим і досі не складений земельний кадастр, не зроблена оцінка землі, не створений Селянський банк, не проведені інші заходи для забезпечення ефективного процесу приватизації на селі.

Отже, враховуючи:

— що сільське господарство перебуває у найжалюгіднішому стані;

— що виробництво сільськогосподарської продукції є основою фізичного виживання нації, забезпечення її політичної і економічної безпеки;

— що землеробство — не просто галузь виробництва, а сфера відтворення історичних, культурних і релігійних традицій нації, виховання менталітету, якому притаманні екологічні цінності;

— що продуктивна праця на землі вимагає особливих навиків, знань і навіть світогляду;

— що в сільському господарстві на основі біотехнології, промислового використання замкнених природних циклів мають закладатися основи екологічної форми виробництва майбутнього;

— що, нарешті, село має у перспективі стати основою формування нового способу життя, позбавленого всіх вад технічної цивілізації, які особливо проявляються у великих містах.

Ми вважаємо, що сільське господарство повинно стати пріоритетною галуззю економічної реформи.

Головним засобом здійснення економічних перетворень на селі повинні стати послідовне і повне роздержавлення і приватизація.

Специфіка сільського господарства полягає в тому, що тут як ніде важливо створити такі умови для приватизації, щоб внаслідок їх запровадження землю отримав не тільки інвестор і власник, а й дбайливий вмілий працівник, людина, яка б змогла поєднати функцію безпосереднього володіння з високим рівнем продуктивності праці.

Кінцевим наслідком приватизації на селі повинен стати такий переділ землі, який буде здійснюватись на основі її віль-

ної купівлі і продажу і внаслідок якого земля, нарешті, отримає справжнього господаря.

Має бути створений сучасний агропромисловий комплекс, який включатиме виробництво, переробку, транспортування, зберігання і продаж сільськогосподарської продукції. Тому ні в якому разі не можна впасти в оману "тотальної" антиколективізації, чергової "кампанії" тепер уже переходу до суцільно індивідуального фермерського господарства.

Економічна неефективність колгоспів обумовлена в першу чергу тим, що хоча трудящі формально проголошені юридичними власниками землі, насправді вони ніколи не були реальними економічними власниками — не мали права вільного розпорядження землею і майном.

У багатьох випадках неефективність сільського господарства зумовлена неефективністю системи транспортування, переробки і зберігання продукції. Ще й досі має місце нееквівалентний економічний обмін між містом і селом за рахунок в першу чергу більш швидкого зростання цін на засоби сільськогосподарського виробництва, матеріали, послуги.

Очевидно й те, що швидке досягнення високого рівня рентабельності індивідуальними фермерськими господарствами об'єктивно ускладнюється в зв'язку з обмеженою кількістю мінітехніки, добрив, відсутністю комп'ютерної бази у сільськогосподарському виробництві, практичною відсутністю навиків самовідданої ефективної праці на землі, певними демографічними проблемами.

Складною є проблема виділення з колективних господарств для фермерської приватизації необхідного технічного обладнання в умовах крайнього дефіциту останнього.

Не слід забувати, що більшість колгоспників хоча і не були юридичними власниками своїх присадибних ділянок, фактично на їх базі створили високопродуктивне товарне виробництво сільськогосподарської продукції, за рахунок чого зберегли психологію приватних власників. А тому відчуження землі для продажу у першу чергу "стороннім" покупцям неминуче сприйматиметься досить болісно.

Враховуючи вищезгадані фактори, необхідно виходити з того, що в цілому колгоспно-радгоспна система повністю дискредитувала себе як форма господарювання і має бути замінена приватновласницькими виробничими відносинами на селі. Але сучасні форми приватновласницького володіння, зокрема у сільському господарстві і не зводяться до фермерського або хутірського господарства. Лівова частка продукції у технологічно розвинених країнах виробляється великими агропромисловими комплексами, агрофірмами, а також різноманітними асоціаціями індивідуальних власників землі. Тому, враховуючи специфіку історичних і культурних традицій конкретного регіону і навіть місцевості, необхідно створити різноманітні форми приватного володіння землею: фермерсько-хутірські господарства, кооперативи власників-пайовиків, різні види довогострокової оренди землі, великі акціонерні об'єднання.

Частина збиткових колгоспів повинна припинити своє існування, а високорентабельні господарства підлягають не розформуванню, а реформуванню у справжні кооперативи.

Оскільки колгоспники складають соціальну спільність, яка в найбільшій мірі зберегла психологію власника, але протягом існування більшовицької імперії зазнала найбільшого утиску і

споконвічного поневолення, не отримала більшої частки створеної нею вартості, що відчужувалась державою, необхідно передати землю і майно колишніх колгоспів безкоштовно. Для цього провести паювання згідно з обчисленими за спеціальними методиками трудовими внесками кожного трудівника. Одночасно створені на основі колишніх колгоспів асоціації індивідуальних власників наділяються правом грошового відшкодування вартості виробничих внесків тим, хто з якихось причин не бажає вступати в пайове товариство, а також тим, проти вступу кого проголосувала більшість пайовиків.

Необхідно взяти до уваги, що природні особливості і екологічний стан України не дозволяють використання родючої землі поза призначенням або вилучення її на довгий строк з сільськогосподарського циклу, що може статися за умови необмеженої купівлі-продажу землі на першому етапі реформи. Крім того, далеко не кожна людина, яка виявить бажання працювати на землі, може робити це ефективно. Нарешті, ситуацію ускладнює дефіцит устаткування і техніки, тим більше, що на порівняно невеликих ділянках, які не перевищують декілька гектарів, рентабельність завжди нижча, ніж на великих агрофірмах.

З метою забезпечення переділу землі на користь виробників, здатних на ефективне ведення господарства, а також задля запобігання спекуляції землею на перехідному етапі, особи, які виходять з колективних підприємств, отримують земельні наділи у оренду терміном на п'ять років з наступним правом викупу, успадкування і вільного розпорядження.

Частина землі, що залишилась від збиткових колгоспів, які припинили своє існування, а

також тієї, що знаходиться в державній власності, надходить у розпорядження Селянського банку, який з метою створення ефективних фермерських господарств отримує право здачі ділянок в оренду з правом успадкування, але без права вільного розпорядження. Після обумовленого терміну (не більше п'яти років) отримує всі права приватного власника.

У разі невиконання умов, передбачених контрактом, Селянський банк залишає за собою право позбавити орендаря права володіння і розпорядження землею з наступним її перепродажем у приватну власність у першу чергу високо-рентабельним господарствам, які бажають розширити свої земельні володіння.

Власниками землі, яка обробляється, можуть бути лише громадяни України.

В зв'язку з тим, що в сучасній агропромисловості галузі харчової переробної промисловості, а також галузі забезпечення села матеріально-технічними засобами розвиваються набагато швидше, ніж безпосереднє сільськогосподарське виробництво, враховуючи, що, незалежно від форми власності, культура землеробства надто залежить від технічної бази сільськогосподарського виробництва, реформа сільськогосподарства має проходити паралельно з приватизацією галузей, які забезпечують переробку, зберігання і продаж продукції.

Підприємства цієї сфери повинні отримати пільгове кредитування і найнижчі процентні ставки прибутку на податок.

Слід підсилити штрафні санкції щодо промислових поставальників, які намагаються диктувати монополю високі ціни господарствам аграрного сектора. Всіляко заохочувати і підтримувати процес розукрупнення існуючих торговельних і

переробних підприємств, а також створення нових приватних магазинів і державних сільськогосподарських ринків.

Для подолання монополізму переробної сфери прискорити продаж вантажного автотранспорту індивідуальним фермерам і кооперативам, а також іншої техніки, що вивільняється в процесі скорочення армії.

Оскільки ефективність сфери землеробства залежить од ефективності технологічного устаткування і вторинної переробки продукції, а також враховуючи, що основна вартість на вироблену сільськогосподарську продукцію утворюється в галузях, які не дають їй товарної форми, необхідно запобігти виникненню і монополізму сфери сільськогосподарського машинобудування відносно безпосереднього виробництва. З цією метою всіляко домагаться створення єдиного агропромислового комплексу, в якому галузі виробництва і переробки сільськогосподарської продукції знаходяться в єдиному технологічному ланцюгу. Для реалізації цього завдання необхідно надавати сільськогосподарським кооперативам і агрофірмам першочергове право на купівлю акцій приватизованих виробництв переробки сировини, торгових точок, що дозволить сільськогосподарським працівникам стати співвласниками вартості, утвореної після переробки і продажу виробленої ними продукції.

Всіляко сприяти розвитку конкуренції між великими і малими переробними підприємствами за отримання вищої сільськогосподарської продукції.

Виходить з того, що агропромисловий комплекс повинен стати об'єктом постійної уваги і піклування з боку держави, така необхідність зумовлена декількома надзвичайно важливими факторами: виробництво продовольства на фоні різ-

кого погіршення екологічної і ускладнення демографічної ситуації загалом у світі, різкого погіршення умов для ефективного ведення сільського господарства у багатьох країнах все більшою мірою набуває значення сфери виробництва стратегічного продукту, основи виживання нації. Невипадково практично всі розвинуті країни перейшли від певних заходів по підтримці сільського господарства до цілеспрямованої комплексної сільськогосподарської політики.

Крім того, сільське господарство має значну специфіку по відношенню до інших галузей суспільного виробництва. По-перше, внаслідок певних меж, які накладають самі природні умови, у сільськогосподарській сфері продуктивність праці зростає повільніше, ніж в цілому у промисловості. Це знижує конкурентоспроможність сільськогосподарського виробництва.

По-друге, продовольство — це основа життєдіяльності, зменшення об'єму споживання або погіршення якості якого суттєво впливає на працездатність робочої сили. Тому виробники продовольства мають найменші можливості для цінового маневру з метою підвищення рентабельності виробництва, адже зростання цін на продукти найпершого споживання одразу викликає соціальну напругу і політичну нестабільність. Це створює об'єктивні умови для виникнення своєрідної стихійної монополії по відношенню до сільського господарства з боку інших галузей виробництва, які зазнають меншого тиску від споживача і можуть швидше підвищувати ціни. З цього випливає, що найважливішою функцією держави за таких умов є знов-таки демонополізація ситуації на внутрішньому ринку, антитрестівська політика, яка захищає сільське господарство.

Головна риса державного управління розвитком сільськогосподарського комплексу полягає в тому, що воно не має директивного характеру, здійснюється з метою не усунення, а, навпаки, підтримання ринкових механізмів. Продовольча продукція держави реалізується через податкову, кредитну і фінансову політику по відношенню до аграрного сектора. З цією метою необхідно зберегти державну підтримку ринкових цін на сільськогосподарську сировину. Різноманітним сільськогосподарським об'єднанням та індивідуальним фермерам забезпечуються виплати субсидій на часткове покриття виробничих інвестицій.

Неприпустимою є державна фіксація роздрібних цін на продукти харчування і зерно у встановлених держзамовленнях. Разом з тим слід посилити відповідальність аграрного сектора за невиконання оформлених у вигляді контракту держзамовлень для створення державного резервного продовольчого запасу.

Проводити державні закупки сільськогосподарської продукції за ринковими цінами, відмовитись від твердих закупівельних цін, які закріплюють нееквівалентність обміну товарів між містом і селом.

Увести квотування на імпорту сільськогосподарської продукції за цінами, нижчими од тих, що склалися на внутрішньому продовольчому ринку. Проводити, як це відбувається в США, закупівлю надлишків продовольства і кормового зерна по гарантованих цінах з наступним поверненням їх на товарний ринок у неврожайні роки. Цей захід паралельно з вирішенням завдання підтримки села має важливе значення для формування національного резервного продовольчого фонду.

Зовнішньоекономічна діяльність

Зовнішньоекономічна політика має стати одним з найважливіших важелів виводу України з економічної кризи. Її реалізація може бути забезпечена тільки в умовах участі держави у регулюванні цих процесів, активному відстоюванні нею економічних і політичних інтересів України. Тому зовнішньоекономічні структури Уряду повинні проводити систематичний перспективний аналіз, прогнозування економічної ситуації в Україні та кон'юнктури зовнішніх ринків з метою гнучкого реагування й коригування дій, а також на перехідний період необхідно встановити жорсткий режим державного регулювання експортно-імпортних операцій.

Виходячи з загальної концепції економічного розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України, необхідно зорієнтуватись на забезпеченні поетапного включення України у систему міжнародного розподілу праці, максимальне використання переваг світової економічної інтеграції. Необхідно домагатися пом'якшення повної залежності економіки України від окремих імпортерів сировинних ресурсів, головним чином, енергоносіїв, в першу чергу країн СНД. Зовнішньоекономічна політика має спрямовуватись на стимулювання розвитку експортного потенціалу України на основі структурної перебудови національної економіки, на запобігання нееквівалентному обміну продукції, забезпечення диверсифікації експорту та вдосконалення структури імпорту, в тому числі з метою послаблення позицій підприємств-монополістів та створення конкурентного середовища на внутрішньому ринку.

Для реалізації цього завдання у зовнішньоекономічній державній політиці України необхідно до-

тримуватись таких довгострокових стратегічних напрямів:

— збереження існуючих та завоювання нових сегментів світового ринку по об'єктивно конкурентоспроможній продукції й ресурсах, виробництво яких на Україні може забезпечити достатній рівень рентабельності та прибутку;

— встановлення активних економічних взаємостосунків з потенційно можливими імпортерами життєво важливих для України видів продукції та послуг з метою послаблення залежності її економіки від усіх без винятку імпортерів-монополістів, які могли б у майбутньому використати своє монопольне становище для політичного чи іншого диктату;

— здійснювати ввіз такої номенклатури товарів та послуг, виробництво яких в Україні недоцільне, оскільки суспільно необхідні затрати на їх виробництво вищі, ніж витрати, що пов'язані з імпортом, а також неконкуруючий імпорту продукції, що не виробляється в державі у зв'язку з відсутністю відповідних природних ресурсів та потужностей;

— експортувати в першу чергу такі види продукції, робіт та послуг, потреби республіки в яких повністю задовольняються, а їх ціни дозволяють покрити витрати та отримати прибуток;

— на основі структурної перебудови всіляко домагатись збільшення в експорті питомої ваги наукомісткого продукту.

У найближчий період (2-3 роки) з метою подолання гострої економічної кризи політика зовнішньоекономічної діяльності має забезпечити досягнення цілком реальних тактичних цілей, які базуються на вищезгаданих стратегічних напрямках і мають об'єктивно сприяти поліпшенню соціально-економічної ситуації у країні та зміцненню її незалежності. Головним завданням першочергових антикри-

зових заходів у зовнішньоекономічній політиці повинно стати досягнення невід'ємного сальдо торговельного балансу, особливо з головним імпортером стратегічних сировинних ресурсів — Росією. Для цього потрібно:

— у поточному році збільшити хоча б до рівня 1990 року обсяг експорту продукції, ринки збуту якої у країнах СНД традиційно забезпечувалися українською продукцією. У протилежному випадку є небезпека, що економіка цих країн-споживачів у найближчий час буде переорієнтована на інших постачальників, а на світовому ринку відповідні товари поки що неконкурентоздатні. Окрім позитивного впливу на сальдо вивозу-ввозу, збільшення експорту дозволить вирішити важливі стратегічні завдання, зокрема дозволить забезпечити сталий збут тих видів власної продукції, експорт яких є доцільним з точки зору структурної перебудови економіки України, стримати процес вивільнення робочих місць та знизити темпи зростання безробіття в Україні;

— запровадити систему стимулювання випуску в Україні конкурентоспроможної продукції та продукції, яка виробляється замість тієї, що імпортується, за рахунок спрямування частини коштів Державного бюджету на пільгове кредитування позик підприємствам, що виробляють відповідну продукцію;

— максимально вдосконалити систему оподаткування експорту та механізм стягнення цього податку. З цією метою у процесі зовнішньоекономічних переговорів домагатись дозволу стягувати податок на експорт у валюті держави-споживача ще до того, як продукт буде вивезений за кордон України, а документ про сплату податку розглядати як офі-

ційний дозвіл для цього вивозу. Встановити максимальну ставку податку на вивіз із України природних ресурсів, сировини, енергоносіїв, продукції, що не виробляється в Україні.

З метою досягнення максимального позитивного ефекту від зовнішньоекономічної діяльності в процесі структурної перебудови необхідно:

- стимулювати наповнення інвестиційних потоків, у тому числі і від закордонних інвесторів, на розробку технологій виробництва експортabelної продукції і, головним чином, тієї, що вже є в Україні у вигляді дослідних зразків та малих партій;

— в умовах приватизації підприємств, що тільки починається, у першу чергу заохочувати роздержавлення тих, що виробляють наукоємку та конкурентоспроможну на світовому ринку продукцію, у тому числі за рахунок кредитних та податкових пільг, які їм повинні надаватися;

— розробити заходи по стимулюванню прискорення процесу ефективної конверсії ВПК з метою адаптації його можливостей до вимог зовнішнього та внутрішнього ринків;

— винайти можливості пріоритетного фінансування на конкурсних засадах науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, у тому числі з участю іноземних спеціалістів та фірм, по тих напрямках, які можуть підвищити експортabelність української продукції, ноу-хау та ліцензій;

— враховуючи те, що лібералізація зовнішньоекономічного обміну несумісна з неминучим зatoryним характером структурної перебудови, впроваджувати активні заходи по митному оподаткуванню імпорту та субсидуванню експорту, з метою створення сприятливих умов для розвитку національної економіки. При цьому ставки

податку на імпорт окремих товарів повинні бути знижені, якщо це буде стимулювати конкуренцію на внутрішньому ринку з аналогічними товарами вітчизняних виробників-монополістів. При цьому треба мати на увазі, що введення митних зборів з імпортованої продукції може викликати відповідну реакцію з боку країн-експортерів, що матиме негативні наслідки для внутрішнього ринку України. Тому впровадження таких заходів має бути предметом міжурядових переговорів, умови яких повинні постійно переглядатися і коригуватися.

У процесі поетапного послаблення режиму жорсткої залежності економіки України від одного-двох імпортерів-монополістів стратегічних сировинних ресурсів, і перш за все енергоносіїв, необхідно:

— не гаючи часу, вже в 1993 році, перейти до чіткого контингентування продукції (заборони вивозу стратегічно важливих для партнерів України товарів у кількості, що перевищує встановлені державою ліміти);

— чітко визначити номенклатуру продукції, яка буде вивозитися з України в обмін на енергоносії;

— розробити заходи та здійснити програму ресурсозбереження в напрямку зниження витрат енергоносіїв. Запровадити суворий економічний і адміністративний контроль та обмежити вивіз у республіки колишнього Союзу номенклатури продукції, енергоємність якої вища порівняно з тією, що вивозиться з цих країн;

— здійснити економічну експертизу можливостей налагодження взаємовигідного співробітництва з країнами — потенційними імпортерами в Україну енергоносіїв та почати ефективний пошук взаємовигідних економічних контактів.